

**Алла Василюк
(Київ, Україна)**

МОНІТОРИНГ ТА ЕВАЛЬВАЦІЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

В умовах формування високотехнологічного інформаційного суспільства, де якість людського капіталу набуває вирішального значення для економічного й соціального поступу країни, зростає потреба в ефективній системі освіти. Однак часто вона є предметом критичної оцінки в багатьох країнах (у тому числі й Україні), а також масштабних проектів щодо її реформування. Процеси освітніх змін є довготривалими, тому проектування реформи є досить складною справою, оскільки все швидко змінюється, зокрема суспільно-політичні та економічні умови. Та й з достовірністю неможливо передбачити результати самої реформи.

Усі перетворення в системі освіти вимагають систематичного та всебічного моніторингу, оскільки лише тоді можлива оцінка їхніх освітніх результатів. Дослідження моніторингу дозволяють регулярно спостереження за ходом реформи з метою виявлення відповідності передбачуваних змін очікуваним результатам, а також виявлення небажаних явищ із можливістю вчасного їх виправлення й коректування подальших дій.

Моніторинг є так само важливий, як і вимір їх результатів. Переважно він слугує двом функціям:

1. Створює інформацію про доступну інноваційну освітню практику, забезпечує доступ до гарних педагогічних ідей;
2. Експонує нові ідеї на перевірку, допомогу в подоланні помилок і створює можливість для подальшого розвитку.

Результатом є система контролю в найглибшому сенсі. Як зауважує Ю. Алферов [1], деякі західні спеціалісти певний час хибно вважали, що статистика освіти може розглядатися в якості показників її стану. Саме усвідомлена незадоволеність кількісними даними, які не давали виходу на якісний аналіз, була однією з багатьох причин розробки спеціальних

показників освітнього стану. Щоб стати показником, статистичні дані повинні мати одну чи більше референтних, тобто порівняльних точок, щодо яких його можна розглядати. Такою референтною точкою може бути якийсь узгоджений стандарт, наприклад для однотипних навчальних закладів. Інформацію з одного показника використовують при прийнятті якихось 101 окремих рішень. Для отримання широкої та багатопланової картини розробляється механізм моніторингу (система показників). Для забезпечення певного ефекту, дібрані показники необхідно концептуально логічно та емпірично зв'язати в якусь загальну модель, на основі якої можна здійснювати інтерпретацію системи показників для практичного використання. Її можна використати для діагностики поточного й майбутнього стану освіти в цілому. При використанні спеціальних вибірових комбінацій показників можна отримати відомості про окремі аспекти функціонування системи. Якщо показники використовуються на регулярній основі, то отримана інформація може показувати тенденції в часі чи зміни, які відбулися в системі внаслідок проведення реформи.

Однак, як слушно зазначає М. Фуллан, формальні процедури моніторингу самі по собі не призводять до кращих результатів зміни. Деякі освітні реформи, які полягали на інтенсифікації роботи вчителів, зокрема через збільшену частоту зовнішнього вимірювання досягнень учнів, потерпіли поразку, оскільки не вимірювали того, що є найбільш істотним [2]. Моніторинг процесу змін та його результати особливо важливі на рівні школи. Його результативність значною мірою залежить від ефективних способів збору інформації про те, як добре чи погано відбувається зміна в класі чи школі. Як видається, розвиток моніторингу є однією з найскладніших комплексних стратегій освітньої зміни.

Отже, реформа вимагає оснащення технологією аналізу та оцінювання дійсних її результатів, причому в якнайбільш широкому горизонті бачення (аніж обмежені показники звичної стандартної перевірки). Цьому слугує евальвація реформи. Саме поняття «евальвація» визначається як

систематичне дослідження позитивних та негативних рис якогось об'єкта (його опис та оцінка) [4]. Б. Немерко трактує освітню евальвацію як «збір інформації про умови, перебіг та результати освітньої діяльності з метою здійснення оцінки цінності цієї діяльності й обґрунтування відповідних рішень» [5, с. 318].

Евальвація як категорія сучасної освітньої теорії та практики з'явилася одночасно з початком реформування шкільної освіти. Відмітимо, що евальвація (і сфера її дій) перенесена з економічної чи маркетингової діяльності, де власне аналіз вартості змушений був відповідати правилам вільного ринку. Необхідним виявився цей аналіз не лише перед допуском до впровадження (або продажу), але передусім після впровадження чи появи на ринку. Отже, евальвація – це дослідження вартості чогось. Відповідно евальвація у певному сенсі є дослідженням у діяльності. Критерії оцінки є лише одним із незначних елементів. Дуже часто у таких дослідженнях «евальватори» (експерти) використовують відкриті опитування, щоб отримати якнайбільший обсяг інформації. Евальвація є досить складною процедурою вимірювання та відношення об'єктів чи освітніх процедур до певних цінностей. Зокрема, дослідження навчальної програми щодо досягнутих цілей і результатів упровадження, критичний розгляд організаційної сторони, аналіз стратегій навчання, праці, активізації учнів і вчителів у навчальному процесі – все це і є евальвація. Зростає значення евальвації реформи освітньої системи, яка не обмежується виміром ефективності програм, а висвітлює події на тлі ширшого суспільного виміру. Тому творення проектів евальвації є суспільним процесом визначення цілей, функцій, критеріїв і виконавців евальвації, а також їх користувачів.

Евальвація є особливим завданням в освіті, оскільки описує «ефекти», які не завжди можна виміряти як такі, що стосуються не лише приросту знань, але й змін особистості, постав, педагогічної культури, стилю праці, а особливо цінностей, які може виявити аналіз способу отримання досвіду, а не «вимір» людської дійсності. Особливе значення має якісна евальвація,

оскільки дає змогу не лише спостерігати, але й розуміти описувану діяльність, стратегію, вибір. Евальвація повинна здійснюватися на різних рівнях і стосуватися: аналізу глобальних цілей реформи, таких як: поширення вищих рівнів освіти, покращення якості навчання й вирівнювання освітніх шансів; опрацювання системи моніторингу реформи на рівні місцевих органів самоврядування; проведення досліджень щодо окремих питань впровадження реформи як зв'язок учень-учитель, роль батьків у школі, аналіз системи цінностей у шкільних програмах [6].

Інноваційний характер евальвації характеризують такі її риси і постулати, як: демократичність, динамічність, ефективність, орієнтація на аналіз досвіду, контекстуальність та методологічна інтегральність. Така евальвація може бути елементом організаційної та педагогічної культури, комплексного й інтегрального розвитку, який стимулюється аксіологією та усупільненням школи й освітньої системи. Однак, при оцінці реформи освітня політика часто концентрується на кількісному розвитку, недооцінюючи якість навчально-виховного процесу, економічну ефективність шкільництва і всієї освітньої системи [7, с. 527].

Результати евальваційних досліджень репрезентують у вигляді опису (часом підкріпленим статистичними даними) освітніх змін, відображенням певного бачення успіхів та недоліків. Така освітня експертиза повинна охоплювати головні сфери реформованої освіти, особливо ті з них, які викликають найбільші сумніви й застереження. Додатковою користю є те, що ці результати піддаються узагальненню, можуть слугувати корекції наступних програм освітніх змін. Утім, узагальнення й становлять кінцевий ефект дослідницького процесу евальвації. На жаль, на практиці не все відбувається так ідеально, як прагнуть теоретики-реформатори. Оскільки більшість евальваційних досліджень фінансує уряд або локальна влада, досить часто експерти роблять лише те, чого очікують від них спонсори. Кошти подібних досліджень є високими, тому умовами успіху є забезпечення їх фінансової стабільності. У протилежність загальному переконанню,

результати евальвації не є остаточним вердиктом з абсолютною об'єктивністю. Результати евальвації завжди ґрунтуються на якихось переконаннях, якоюсь мірою бувають необ'єктивними. Чи ці результати будуть визнані, значним чином залежить від обставин як те, чи вони підтримані, чи є загрозою для тих, хто їх отримує. Евальвація є інтегральною складовою політичного процесу в суспільстві.

102 Проте без моніторингу й евальвації при реформуванні освіти не обійтися. До того ж евальвація дає можливість визначення напрямів освітніх змін, рівня їх глибини, а також вказівки внесення необхідних коректив. Науковців, не байдужих до стану освіти у власній країні, перебігу й результативності впроваджених реформ, турбують питання: хто має оцінювати ефективність реформ і з допомогою яких критеріїв? Для проведення евальвації переважно створюють групу з осіб, які володіють відповідними компетентностями. Як вказує Б. Немерко, евальватори (експерти) повинні мати:

1. Відповідну підготовку зі сфери теорії і практики педагогічних вимірювань.
2. Великий досвід (не менше п'яти років) у виконанні функцій освітнього експерта.
3. Мотивацію до незалежної діяльності (від тиску «зверху», «збоку» або «знизу»). Фінансові, престижні або службові мотиви послаблюють позиції освітнього евальватора.
4. Переконання про необхідність досягнення стандартів якості вимірів і засад обґрунтування оцінки.
5. Не мати особистого зацікавлення у результатах експертизи. Виключним має бути підбір евальваторів серед ентузіастів або противників проекту. Експерти-евальватори повинні володіти дослідницькими і технічними компетентностями, добре знати зміст досліджуваного об'єкту і бути спроможними розуміти суспільний контекст, володіти організаторськими здібностями у поєднанні з вміннями нав'язувати

прихильні стосунки з людьми, бути об'єктивними і відповідальними [5, с. 325].

Варто зауважити, що питання моніторингу й евальвації повинні безпосередньо бути включені до проекту освітньої реформи. Натомість їх відсутність є проявом істотного не доопрацювання як програми освітніх змін, так і підготовки реформи. На думку авторки статті, для оцінювання реформ корисним є обмін експертами країн одного геополітичного регіону з подібними або наближеними суспільно-економічними умовами, які також беруть участь у міжнародній освітній співпраці. Істотним видається відповідне стажування експертів за кордоном, їх участь в організації та співпраці зі спільних міжнародних освітніх проєктів. Усе це разом може дати відчутні результати.

Література:

1. Алферов Ю. Мониторинг развития образования в мире / Ю. Алферов // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 88-96.
2. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / Майкл Фуллан / пер. з англ. Г. Шиян і Р. Шиян. – Львів: Літопис, 2000. – 245 с.
3. Szkice z teorii i praktyki zmiany oświatowej / red. E. Potulicka. – Poznań, 2001. – 199 s.
4. Ewaluacja w edukacji / red. L. Korporowicz. – Warszawa, 1997. – 283 s.
5. Niemierko B. Pomiar wyników kształcenia / Bolesław Niemierko. – Warszawa : WSiP, 1999. – 312 s.
6. Monitorowanie reformy edukacji / pod red. E. Putkiewicz i M. Zahorskiej. – Warszawa, 1999. – 45 s.
7. Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku / red. T. Pilch. – Tom IV. – Warszawa : Żak, 2005. – 1295 s.